

Experti na boj proti kriminálnej hovore, že najhoršou kombináciou, aká vôbec môže vzniknúť v súvislosti s kriminálnou je, ak sa oplatiť páchať trestné činy a neoplatiť sa živit vlastnou prácou. Obávam sa, že Slovensko patrí medzi krajiny, ktoré urobili veľa pre to, aby takáto kombinácia vznikla. Kým do roku 1989 bol zločin ako tak pod kontrolou, od tohto roku sme zväčša iba štatistami. Príslušné ministerstvá nás zásobujú prepracovanými štatistickými prehľadmi o spáchaných trestných činoch, o pretekoch policajných orgánov o najvyššiu objasnenosť kriminality či o plnení úloh, ktorých si kladú neúrekom. Faktom však zostáva, že kriminalita nám narastá, ako rastie aj bezmocnosť štátu a nedôvera občanov v schopnosť štátu s kriminálnou niečo urobiť.

Na Slovensku sa oplatiť páchať trestné činy

Prevenčia a pomoc obetiam a svedkom zločinu

Základným nedostatkom v boji proti zločinu je, že štátne orgány sa prakticky výlučne spoliehajú na represiu. Predstava dobre vyzbrojenej a organizovanej polície a prísnych, až drakonických zákonov môže vyvolávať určitú mieru spokojnosti. V slovenských pomeroch ide naozaj iba o predstavu, pretože máme iba prísne zákony, ktoré nemajú kto v praxi aplikovať. Ak by sme aj boli dokonale represívni, nepostačovalo by to, pretože jediným východiskom v boji proti zločinu je súčinnosť represie a prevencie. Lepšie povedané prevencia a represie, pretože prevencia by mala mať navrch.

Prevenčia kriminality, teda jej predchádzanie a nie až následné trestanie na Slovensku prakticky neexistuje. Súčasťou právneho poriadku nie je žiadna norma, ktorá by upravovala preventívne aktivity a s nimi súvisiace konkrétne povinnosti právnických a fyzických osôb. V prevencii sa z objektívnych a subjektívnych dôvodov nevyznamenala ani polícia. Hoci na okresnej úrovni došlo k zaraďovaniu tzv. dôstojníkov na prevenciu, ich konkrétne právomoci, a najmä technické podmienky a zaraďovanie inými úlohami spôsobili, že preventívne výsledky sú žalostné.

Základom prevencie je spolupráca s občanmi. Občanov treba aktívnym prístupom k zločinu presvedčiť, že nesú určitú mieru zodpovednosti za ochranu svojho života, zdravia, slobody a majetku. Aby občania mohli takúto zodpovednosť niesť, potrebujú nielen podporu štátu a dôveru v schopnosť štátnych orgánov, ale aj primerané množstvo solidných (nie bulvárnych) informácií o zločine, a najmä o tom, ako mu predchádzať. Pokiaľ bude verejnosť vidieť neschopnosť štátu postarať sa o základnú bezpečnosť občanov, nebude mať záujem štátu pomáhať napríklad svedkom v závažných prípadoch. Záračná formulka "pomôžte policii, aby vám pomohla" je u nás, žiaľ, iba snom.

V oblasti prevencie nám chýbajú aktivity smerom k recidivizmom a osobám prepusteným z výkonu trestu odňatia slobody. Ak vieme, že približne 30% celkovej kriminality páchajú stále tie isté osoby, musíme uvažovať o konkrétnych opatreniach, ako zabezpečiť kontrolu správania sa vybraných okruhov osôb či už pred spáchaním ďalšieho trestného činu, alebo určitú dobu po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. V roku 1990 sme v návale demokracie zrušili napríklad inštitút ochranného dohľadu, ktorý takúto úlohu plnil. Zdá sa, že onedlho sa k tomuto kontrolnému mechanizmu recidivizmov vrátame.

Aj keď postavenie Rómov je hodnotené vždy veľmi citlivo, štatistické údaje o ich neuvěřiteľne vysokom podiele na páchaní trestnej činnosti (u niektorých druhov trestných činov Rómovia páchajú až 30-50% všetkých spáchaných deliktov) nás budú časom nútiť prijímať opatrenia, ktoré nebudú musieť byť vždy správne pochopené, najmä pri pohľade na katastrofálny obraz Slovenska v zahraničí.

Štát si dôveru občanov môže získať najmä podstatne odlišným prístupom k obetiam trestnej činnosti a k svedkom závažných deliktov. Zriadenie osobitného orgánu na ochranu týchto skupín osôb je absolútnou nevyhnutnosťou. Občania musia vidieť, že nie o tých má štát záujem, ktorí páchajú zločin, ale o tých, ktorí zločinom trpia. Ak táto zásadná zmena v prístupe k obetiam a k svedkom nastane, verejnosť nebude nikdy štátu dôverovať a nikdy nebude mať záujem pomáhať mu v boji proti zločinu. Okrem osobitnej agentúry na ochranu obetí a svedkov nás čaká prijatie osobitných právnych predpisov na ochranu totožnosti svedkov a na

kompenzáciu obetí. Národná rada Slovenskej republiky môže už do konca tohto volebného obdobia jeden z takýchto predpisov o kompenzácií obetí zločinu prijať, pretože jeho návrh je v legislatívnom procese. Je potrebná iba politická vôľa, ktorej je s bližiacimi sa voľbami menej a menej, najmä ak s návrhom prichádza o pozícia.

Všadeprítomný organizovaný zločin

Rozprávam o úprimnej snahe štátu bojovať s organizovaným zločinom už nikto neverí. Doteraz sa nepodarilo vybudovať špecializované pracovisko na boj s organizovaným zločinom s primeranými riadiacimi a disciplinárnymi právomocami smerom k podriadeným zložkám na krajskej a okresnej úrovni. Potvrzuje sa únik informácií zo štátnych orgánov, ktorý organizovaný zločin primerane využíva. Cez privatizáciu a pranie špinavých peňazí dochádza k prepájaniu štátnych a politických štruktúr s organizovanými skupinami. Treba zabudnúť na filmovú predstavu organizovaného zločinu. Na jeho vrchole sú dnes špičky inteligencie z mnohých oblastí, využívajúce násilie iba ako jednu z foriem presadzovania svojich záujmov, ak iné prostriedky zlyhajú.

Napriek viacsmešným snahám otvoriť diskusiu o organizovanom zločine na parlamentnej pôde ani Ministerstvo vnútra SR, ani Slovenská informačná služba nepršli s návrhmi na konkrétne opatrenia. Práve naopak. Mlčanie SIS je zarážajúce, najmä ak si uvedomíme rozsah materiálnych a personálnych kapacít, ktorými táto nikým nekontrolovaná inštitúcia disponuje. SIS treba nekompromisne nasmerovať proti organizovanému zločinu. Tento je najväčším vnútorným a vonkajším nepriateľom krajiny.

Boj proti praniu špinavých peňazí, daňovým únikom a korupcii

Na Slovensku zásadne podceňujeme existenciu trojuholníka organizovaný zločin - pranie špinavých peňazí - korupcia. Zločin potrebuje obrovské zisky z predaja narkotík, krádných starozitností, automobilov, jadrového materiálu, z obchodu s bielym mäsom, z výpalného a pod. zlegalizovať, a okrem iného, cestou korupcie použiť na získanie ďalšieho vplyvu na štátne orgány.

Pokiaľ ide o boj proti praniu špinavých peňazí, odhaľovanie a likvidovanie špinavých peňazí je najlepším spôsobom, ako bojovať s organizovaným zločinom, ktorý životne potrebuje získané zdroje očistiť. Boju proti praniu špinavých peňazí treba preto venovať prioritnú pozornosť pri potieraní organizovaného zločinu.

Slovenská privatizácia a existujúca právna úprava vytvorili na Slovensku eldorádo prania špinavých peňazí. V privatizácii existovali a stále existujú vhodné podmienky na legalizáciu všetkých peňazí získaných aktivitami organizovaného zločinu. Na neochotu vládnej koalície, prijať zákon o kontrole Fondu národného majetku SR Najvyšším kontrolným úradom SR, je preto možné pozerať z rozličných uhlov a s rozličnými domnienkami.

V legislatíve sme môžeme nájsť tzv. zákon o boji proti praniu špinavých peňazí, ale jeho skutočné používanie v praxi je prinajmenšom diskutabilné. Predovšetkým je zarážajúce, že až v druhej polovici roku 1997 súčasná vládna koalícia prijala vykonávací predpis o podozrivých bankových operáciách, na ktorý bolo spl-

nemocnené Ministerstvo vnútra SR. Do tohto obdobia nemali bankové inštitúcie k dispozícii právny predpis, ktorý by definoval, čo je to podozrivá banková operácia, ktorý majú odmietnuť. Zákon prijatý v roku 1994 bol takto úmyselne paralyzovaný až do roku 1997. V praxi nedochádza prakticky k žiadnemu trestnému stíhaniu legalizácie príjmov z organizovaných foriem trestnej činnosti. O neúčinnosti systému, a najmä nedôvere občanov v štát svedčí aj to, že doposiaľ sa nevyskytol ani jeden prípad, kedy by fyzická alebo právnická osoba využila zákonnú možnosť na získanie podielu z označeného prania špinavých peňazí. Príslušné orgány nadalej trpia nedostatkom kvalifikovaných odborníkov na odhaľovanie komplikovaných finančných operácií.

Je absolútne nevyhnutné trvať na dôslednom dodržiavaní zákona z roku 1994 a jeho vykonávacieho predpisu z roku 1997, ktoré spoločne vytvárajú pomerne účinný prostriedok v boji proti praniu špinavých peňazí. Treba sa aktívnejšie pripojiť k všetkým snahám medzinárodných inštitúcií, ako je Rada Európy a Európska únia internacionalizovať problém prania špinavých peňazí, ktorý vôbec nie je národnou záležitosťou. Výborné skúsenosti vyspelých demokratických krajín s bojom proti praniu špinavých peňazí, prenesené do Dohovoru Rady Európy o praní špinavých peňazí z roku 1990 a do Smernice EÚ o ochrane pred využívaním finančného systému na pranie peňazí z roku 1991, musia ovplyvňovať aj charakter našej právnej úpravy.

V súvislosti s bojom proti korupcii treba pozorne sledovať predovšetkým plnenie vládneho programu Čisté ruky prijatého v roku 1995.

Tento vládny program nie je vôbec plnený. V rokoch 1995-1996 mala vláda napríklad pripraviť a predložiť na rokovanie NR SR 35 návrhov právnych predpisov z rôznych oblastí, ktoré mali vytvoriť právne bariéry korupcie. Z 35 návrhov boli spracované len 4, z toho na zákone o konflikte záujmov pracovali predovšetkým o pozícii experti z SDL. Zarážajúce však je, že vláda v rámci projektu Čisté ruky napríklad navrhuje schválenie zákona, na základe ktorého by bol Najvyšším kontrolným úradom SR oprávnený kontrolovať Fond národného majetku SR pri nakladaní so zvereným majetkom. SDL sa opakovanne pokúša o zariadenie takéhoto návrhu zákona, ale vždy je odmietnutá vládou väčšinou.

Nepochopiteľné sú aj návrhy vlády na posilnenie ustanovení Trestného zákona o úplatkárstve, keď vláda predložila presne opačný návrh a vypustila z Trestného zákona v roku 1995 trestný čin podplácania. Takáto právna úprava nemá vo svete obdobu, pretože sa predstavám Rady Európy a Európskej únie o boji proti korupcii, a čo je najdôležitejšie, podľa slovenských trestných expertov sa v praxi vôbec neosvedčila. V roku 1994, pokiaľ platilo ustanovenie o trestnom čine podplácania (aktívne úplatkárstvo - poskytovanie úplatku alebo inej výhody), bolo za úplatkárstvo (poskytovanie aj prijímanie úplatkov) právoplatne odsúdených 30 osôb, v roku 1995, kedy nadobudla právoplatnosť uvedená novelizácia Trestného zákona to bolo už len 21 osôb a v roku 1996 iba 13 osôb. O vysokom stupni amaterizmu pri predkladaní tejto novelizácie svedčí aj to, že napríklad v roku 1996 bolo podaných niekoľko tisíc podaní a sťažností od občanov a len v 4 prípadoch bolo oznámenie o úplatkárstve. Ani jedno sa nepotvrdivo. Vypustenie trestného činu podplácania nevedelo teda k zvýšeniu počtu odsúdených osôb za úplatkárstvo (prijímanie úplatkov) tým, že osoby dávajúce úplatky budú poskytovať orgánom činným v trestnom konaní informácie o osobách, ktoré úplatky prijali alebo výslovne ich žiadali. Novelizácia mala

presne opačný efekt a viedla k zníženiu počtu odsúdených osôb a k rozmachu korupcie.

Zásadnou prekážkou v boji proti daňovým a colným únikom nie je existujúca právna úprava, ale

- korupčné prostredie,
- absolútne nedostatočná spolupráca medzi daňovými a colnými orgánmi a orgánmi činnými v trestnom konaní a
- zlá odborná pripravenosť príslušných orgánov činných v trestnom konaní a neschopnosť zvládnuť kvalifikované ekonomicko-právne problémy.

Efektívny boj proti daňovým a colným únikom môže vytvárať významný zdroj príjmov štátneho rozpočtu. Ak si uvedomíme, že len za 1. polrok 1997 predstavovali daňové nedoplatky približne 10 mld Sk (nie vždy išlo samozrejme o daňové úniky, ale pri uvedenom si latentnosti tohto druhu kriminality bude suma, o ktorú štátny rozpočet ročne pri daňových a colných únikoch prichádza podstatne vyššia), je efektívne investovať do boja proti tomuto druhu kriminality značné čiastky.

Z tohto dôvodu:

- daňové a colné trestné činy treba považovať za osobitne nebezpečný druh kriminality vyžadujúci intenzívnu pozornosť; štát okrem ochrany práv občanov musí myslieť na ochranu svojej ekonomickej základne,
- treba trvať na rovnako intenzívnom stíhaní tzv. malých, aj tzv. veľkých páchatelov a tak meniť súčasný prax, keď ruka štátu dopadá len na malých páchatelov, a vyhýba sa dlžníkom miliónových súm,
- mimoriadnu pozornosť nevyhnutne venovať urýchlenému výcviku profesionálnych kadrov na boj proti daňovým a colným únikom, najmä prijatiu takých ekonomických a inštitucionálnych opatrení, aby do služieb štátu v boji proti tomuto druhu trestnej činnosti vstupili daňoví experti pôsiaci mimo štátne štruktúry,
- treba vytvoriť všetky predpoklady na zdanenie sektoru čiernej ekonomiky, v ktorom unikajú štátu miliardové sumy na daniach (napr. riadna registrácia a zdanenie prostitúcie, zdanenie prevodov bytov, ktoré prevádzajúci nemajú vo vlastníctve) a pod.

Do budúcnosti nič nové

Sk na chvíľu akceptujeme skutočnosť, že štát sa v boji proti zločinu mieni angažovať najmä v oblasti represie, nemožeme byť spokojní ani s vývojom prác na rekodifikácii trestného zákonodarstva. Práce na príprave nového Trestného zákona sa neúnosne urýchľovali, čo má vplyv na jeho obsah. Vláda nedala autorom návrhu zákona žiadnu politickú objednávku, preto je návrh iba súborom predstáv niekoľkých právnikov bez ohľadu na to, či tieto predstavy zodpovedajú spoločenským požiadavkám boja proti kriminalite. Rekodifikačné práce trvajú niekoľko rokov. Do predloženia kvalifikovaného a dostatočne prediskutovaného návrhu by sme v praxi vystačili s doterajším Trestným zákonom z roku 1961, hoci ho mnohé nesyférové a amatérské zásahy výslovne poškodili.

Návrh nového Trestného zákona je sprísnou obdobia platného Trestného zákona a prináša mnohé nevykonzultované inštitúty, ktoré v praxi môžu spôsobovať vážne problémy. Aj napriek významným výhradám k obsahu nového trestného zákona je základným problémom vývoja trestného zákonodarstva otázka miery jeho aplikovateľnosti v praxi, predovšetkým miery pravdepodobnosti, že páchatel bude za svoj čin riadne potrestaný. Táto miera je naozaj veľmi malá, a preto bude stále platiť zásada, že na Slovensku sa oplatiť páchať trestné činy.